

**THE WORLD AND THE VISION IS NOT POSSIBLE TO BE EVALUATED
ACCORDING TO THE SCULPTURE ECOLOGIES**

Dr. Süleyman Koyuncu

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam ABD
koyuncusuleyman@hotmail.com

Abstract

The aspiration to see Allah is the most primary longing of all Muslims. Muslims living in Turkey have been carrying this desire which has become a culture, with pleasure and passion from birth till death. Qur'an and Sunna clearly mention this great fact. Shahab, İmams and Ulama have allied that after death we will see our Rabb.

In this study besides the interpretations of the commentators about the Quranic verses mentioning Allah, their etymological explanations, the orders of the Prophet (s.a.v.) about this important issue, we want to determine what is positive by drawing attention to the positive and negative views of kalam ulama about whether Allah will be seen in the life and afterlife or not, of which they discussed in the light of Quran and sunna.

Key words: *Quran Sunna, Vision, Afterlife, Kalam, Exegesis.*

**DÜNYA VE ÂHİRETTE RÜ'YETULLAH'IN MÜMKÜN OLUP
OLMAYACAĞI HUSUSUNUN KELAM EKOLLERİNE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Özet

Allah'ı gözleriyle görme iştiağı bütün Müslümanların en temel arzudur. Bu arzu Türkiye'deki Müslümanların doğdukları günden ölüme kadar zevkle, yoğun bir iştiağıyla taşıdıkları bir kültür olmuştur. Kur'an ve sünnet bu büyük olgudan açıkça bahsetmektedir. Başta ashab-ı kiram olmak üzere imamlar ve İslam ulaması ahirette Rabbimizi göreceğimiz konusunda icma ve ittifak etmiştir. Rü'yetullahtan bahseden ayetler hakkında öncelikle müfessirlerin yorumlarını, etimolojik izahlarını, Peygamber'in (s.a.v.) bu önemli konuda neler buyurduğunun yanı sıra kalam ulemasının Kur'an ve sünnetin ışığında ele aldıkları Allah'ın dünya ve ahiret hayatında görülüp görülemeyeceği konusunda olumlu ya da olumsuz olarak ortaya koydukları düşüncelerini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: *Kur'an, Sünnet, Ru'yet, Ahiret, Kelam, Tefsir.*

GİRİŞ

Allah'ın dünya ve ahiret hayatında görülüp görülemeyeceği ile ilgili kelimcilerin görüşlerine başvurarak bu konuda ne söylediklerine bakmak istiyoruz. Bu konu, Müslümanların cumhurunu teşkil eden gruplarla diğer bazı Müslüman fırkalar arasında tartışmaya sebep olan bir meseledir. Bu tartışma ve ihtilafın asıl sebebi ise bu konuda, diğer meselelerde olduğu gibi, nasların farklı yorumlanmasıdır. Onun içindir ki, bu konudaki ihtilaf ve ayrılıklar küfrü ve dinden çıkmayı gerektirmez. Müslümanların çoğunluğunu teşkil eden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e muhalefet, haktan yüz çevirmeyi ve fasıklığı zorunlu kılsa da, küfrü icap ettirmez (el-Bûtî, 1986, 177).

İlkin ru'yetullah konusunun akıl açısından caiz ya da imkânsız oluşuna bakmak gerekir; İkinci olarak Kur'an ve sünnetteki nasların ru'yetullahın ahiret hayatında gerçekleşeceğine delalet edip etmediklerini tedkik etmek lazımdır. Üçüncü olarak ise, şer'î naslar, ru'yetullahın dünyada dahi meydana geldiğini ya da meydana gelişinin imkan dahilinde olduğunu ifade etmekte midir, değil midir (el-Bûtî, 177)? bakmamız gerekmektedir.

Ru'yetullah meselesi, usûlu'd din (akide) meselelerinin en şerefli ve üstünlerindedir. Bu, doğruyu araştırmak için kollarını sıvayanların ulaşmak istedikleri amaç olmuştur. Ancak akidenin Kur'an ve sünnete dayalı geleneksel sonuçlarına ulaşmayı hedef edinmeyenler bu amaca ulaşmaktan mahrum kalacaklardır (Hanefî, 1988, 189).

Müfessirler ve kelimciler ru'yetullahla ilgili ayetleri yorumlarken herkes kendi fikirlerini ortaya koymuş, ayetleri kendi anlayışlarına göre delillendirmişlerdir. Ancak herkes yaptığı yorum ve te'viliyle doğru sonuca ulaşmış değildir. Biz de bu girişten sonra kelim mezheplerinin görüşlerini ve ru'yetullahla ilgili bazı ayetlerde geçen kavramlar hakkında müfessirlerin görüşlerini serdetmeden önce Kur'an ve Sünnette Ru'yetullah kavramının varlığına, hangi manalara geldiğine, iki dünyaya da şamil olup olmadığına bakmak istiyoruz.

1. Kur'an'da Ru'yetullahla İlgili Bazı Ayetler

“Yüzler vardır ki, o gün ışıltı ışıltı parlayacaktır. Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklendir)” (Kıyame 75/22-23).

“İbnü Abbas (r.a.), çok sayıda müfessir, Hasen ve el-Ezherî “نظر” fiili “إلى” harfi ceri ile beraber kullanıldığında perdesiz, ayan beyan Rablerine bakmaları anlamına gelmektedir, derler; çünkü Araplar “نظرت إلى شيء = bir şeye baktım” dedikleri zaman bu cümle “= إنتظرته = o şeyi bekledim” anlamına gelmez. Bu harfi cerle kullanıldığı zaman ancak dünya gözüyle görmek manasına gelmektedir” demektedirler.

“نظر في” şeklinde kullanıldığı zaman, “تفكر فيه وتدبر بالقلب” = o şey hakkında düşündü, kalbi ile algıladı, tasavvur etti” anlamlarına gelmektedir. “Nazar” kelimesi “İla” harfi ceri ile birlikte kullanılmadan Kur'an'da çoğunlukla “İntizar, beklemek” anlamına gelmektedir (Hâzin, 1895, IV, 335). denilmiştir. “Münafik erkeklerle münafik kadınların, müminlere: Bizi bekleyin, nurunuzdan bir parça ışık alalım” (Hadid 57/13).“(Fakat onlar), onun tevilinden başka bir şey beklemiyorlar (Â'raf 7/53). mealindeki ayetler bu kabilden olan ayetlerdir.

Hanefî (ö.792/1371), “el-Akidetü't-Tahaviye” adlı kitabında “Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir) (Kıyame 75/23). Ayeti üzerinde, “bu ayet ru'yetullah konusunda getirilen delillerin en açığıdır, zahir manasına bakıldığında zerre kadar bir kapalılık yoktur,” demektedir (Hanefî, s.189).Yani yoruma gerek duyulmadan Allah'ın cennetlik mümin kulları O'nu dünya gözleri ile görecekler denilebilir.

“Güzel davrananlara daha güzel karşılık (cennet), bir de fazlası (Allah'ın yüzünü seyretme nimeti) vardır (Yunus 10/26).

Araplar her zaman “ el-Husna “ kelimesini, sevilen ve her zaman arzu edilen (merğup) şeyler için kullanmışlardır. “Ayette geçen husna kelimesi cennet ve ziyade kelimesi Allah'ı seyretmektir.” Bu söz, sahabiden Ebu Bekr es Sıddık, Huzeyfe, Ebu Musa el-Eş'arî, Ubâde b. Sâbit'den oluşan bir grubun ve Hasen, İkrime, Dahhak, Mukatil ve Süddî gibi önemli tabiin âlimlerinin sözleri ve ağırlıklı görüşleridir. Bu görüşlerini menkul ve makul delillerle teyit etmişlerdir (Hâzin, II,294); yeri gelince bu delilleri ilgili hadislerde göreceğiz.

“نظر إلي” şeklinde “إلي” harfi ceri ile kullanıldığında olumsuz bile kullanılsa yine de bakmak ve dünya gözü ile görmek anlamını ifade etmektedir. Buna misal olarak şu ayeti verebiliriz:

“Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler” (Â'raf 7/198).

Hasen,”Ayettin manası “işitmezler, görmezler” diye kendilerinden haber verilenlerin müşrikler olduğunu beyan etmiştir. Ayetin manası, “Ey mü'minler, müşrikleri hidayet yoluna çağırırsanız onlar çağırınızı işitmezler; çünkü kulaklarında sağırılık vardır. Ey Muhammed, onların sana baktığını görürsün, ama kalplerinde basiret olmadığı için görmezler” (Hâzin, II, 160).Ayetin ifadesine göre “işitmek ve görmek” olumsuz da olsa, yine de “نظر إلي” gözle görmek manasına gelmektedir. Şimdi de hadislerde ru'yetullah nasıl ifade edilmiş onu görmek istiyoruz.

2. Sünnette Ru'yetullahla İlgili Bazı Hadisler

Kur'an'da olduğu gibi sünnette de ru'yetullahın ahriette tahakkuk edeceğine dair deliller mevcuttur. Bu delil nitelikli hadislerden bazılarını aşağıya alıyoruz:

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: “ Cennet ehli cennete girdiği zaman Allah ”Size daha da vermemi istediğiniz bir şey var mı, ziyade edeyim” buyurur. Cennet ehli,” Halimizden razıyız; bizi cennete sokup ve cehennem ateşinden kurtarmadın mı? Daha ne isteyelim!”derler; böylece Allah perdeyi kaldırır ve her şeyden münezze Allah'ın yüzüne bakacaklar O'nu dünya gözleriyle görecek ve seyredecekler. Allah'ın kullarına, Allah'ı dünya gözleriyle seyretmekten daha hoş ve sevimli bir şey verilmemiştir (el-Eşkar, 1998, I, 254; Şemsüddin, 1982, II, 241). Sonra Peygamber (s.a.v.), “ Güzel davrananlara daha güzel karşılık (cennet) bir de fazlası (Allah'ın yüzünü seyretme nimeti) vardır” (Yunus 10/26) mealindeki ayeti okudu.

Ebu Said el-Hudriyy'den rivayet edildiğine göre, Nebi (s.a.v.) zamanında, insanlar, “Ey Allah'ın Resülü, kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?” dediler. Nebi (s.a.v.) “Evet” dedi. Peygamber(s.a.v.) sordu: öğle vakti, aydınlık ve bulutsuz bir havada güneşi görmenize bir mani var mıdır? Hayır, dediler. Ay dolunayken bulutsuz bir gecede ayı görmenize bir engel var mıdır? Hayır, dediler. Nebi (s.a.v.), birbirinizi görmenize bir engel olmadığı gibi, kıyamet günü Allah'ı görmeniz de bir engel olmayacaktır.” buyurdular (Buhârî, 2000, VI, 44; Müslim, ty. I, 167).

Cerir b. Abdullah'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Resulüllh'ın (s.a.v.) yanında idik; dolunay halinde olan aya baktı ve şöyle dedi: bu ayı nasıl görmekten hiç biriniz mahrum olmaksızın (yahut birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üst üste yığılmanıza hacet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce) görüyorsanız, Rabbiniz Yüce Allah'ı da öyle göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından da, batmasından da evvelki namazların hiç birinden alıkonmamak elinizden gelirse (ona) çalışınız (Buhârî, VIII, 179). “Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et” (Kaf 50/39). Yukarıdaki hadiste “Ayı ayan beyan gördüğünüz gibi, Rabbinizi de göreceksiniz” cümlesinde bir teşbih yapılmıştır; bu teşbih meşakkat ve şüphe olmaksızın ayan beyan netlikte “ görülenin görülene teşbihi değil de, “ru'yetin ru'yete” teşbihi yapılmıştır (Hâzin, IV, 336). Bu da kıyamet günü Rabbimizi gözlerle görmenin cevazının bir kanıtıdır, diyebiliriz.

Taftazanî (ö. 792/1370) bu hadisi, lafzı ile herhangi bir kayıtla kayıtlamadan mutlak görmek manasında yaklaşık yirmi bir sahabenin rivayet ettiğini söylemiştir. Muhacirin ve Ensarın ileri gelen büyüklerinden oluşan bu sahabileri Ebu Bekr es-Sıddîk, Ali b. Ebi Talip, Muaz b. Cebel, Huzeyfe, Ebu Ümame, Übey b. Ka'b, Enes, Cabir b. Abdullah, Zeyd b. Sabit, Suheyb, Ubade b. Samid, İbnü Abbas, İbnü Ömer, İbnü Mes'ud, Adıyy b. Hatim, Ammar b. Yasir, Füdale b. Ubeyd, Ka'b b. Amra, Ebu Musa el-Eş'arî (Taftazanî, ty. 129), şeklinde yaklaşık saymıştır.

Ebu Musa el-Eş'arî'den rivayet edilmiştir. Şöyle demiştir: Allah kıyamet günü cennet ehline bir melek gönderir. Melek şöyle der: Allah size vaat ettiği her şeyi yerine getirdi mi? Cennet ehli bakarlar ki hulle denilen kıymetli elbiseler, her türlü nimet, nehirler, tertemiz zevceler kendilerine verilmiş.” Evet” derler, Allah ne va'd etti ise hepsini bize verdi. Melek, Allah size va'd ettiği her şeyi verdi mi? va'd olundukları hiçbir şeyden mahrum olmadılar mı? Cennet ehli evet olmadık derler. Melek, sizin için bir şey daha kaldı der: şüphesiz Allah şöyle diyor, “لَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحَسَنَىٰ وَزِيَادَةٌ” “Güzel davrananlara daha güzel karşılık (cennet), bir de fazlası (Allah'ın yüzünü seyretme nimeti) vardır” (Yunus 10/26). Dikkat ediniz “el-husna” cennet, “ziyade” ise Allah'a bakmaktır (Hanzalî, ty. II, 127).

Abdurrahman İbnü Ebî Leyla'dan rivayet edilmiştir. Şöyle demiştir: Şüphesiz cennet ehline her türlü nimet ve ihsandan verilen verilmiş. Nida edilir: Ey cennet ehli, muhakkak ki Allah size ziyadeyi vaat etmiştir; böylece Cenab-ı Hakk cennet ehli için tecelli ediyor, kendi zatı akdesini bizzat dünya gözüyle görmelerini engelsiz seyretmelerine imkân veriyor (Hanzalî, II, 79).

Ebu Razin'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Şöyle demiştir: ben, ey Allah'ın Resulü, bizim hepimiz Rabbini görecek mi? dedim, Peygamber (s.a.v.), Ey Eba Razin dolunay halinde iken hepiniz ayı görmüyor musunuz? buyurdular; ben de “evet” dedim, Peygamber (s.a.v.), “Allah daha büyüktür” (Ebu Davud, ty. IV, 234). buyurdular. Albanî bu hadisin hasen olduğuna hükmetmiştir.

İbnü Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle demiştir: “Cennet ehlinin, cennetin bütün nimetlerine nail olan insana nispetle en düşük menzile sahip olan kişi bin yıllık mesafe genişliğinde bir alana sahiptir. Onların Allah yanındaki en kıymetlileri gece ve gündüz Allah'ın zat-ı Akdesini seyredenlerdir (Tirmizi, 1975, IV, 688; V, 431). Bazıları bu hadise sahih dese de Albânî zayıf demiştir. Sonra Resulullah (s.a.v.), şu âyeti okumuştur: “Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir)” (Kıyame 75/23).

Ebu Musa el-Eş'arî, Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Kaplara ve içindeki her şey gümüşten olan iki cennet vardır; kapları ve içindeki her şey altından olan iki cennet daha vardır. İnsanlarla Rablerini seyredenler arasında bir fark yoktur, ancak Adn Cennetinde Rabbin yüzünde Kibriya (büyüklük) ridası vardır” (Buharî, II, 56)

Adiyy b. Hâtim'den rivayet edilmiştir. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz Allah'a kavuştuğu gün Allah ile yüz yüze gelecektir. Allah ile kul arasında kula tercüme edecek bir tercüman da olmayacaktır. Allah o kula diyecek ki, sana her şeyi haber verip tebliğ edecek bir elçi göndermedim mi? Kul “evet” Ya Rabbi, diyecek. Allah, sana mal verip ihsanda bulunmadım mı? Diyecek. Kul “ evet” Ya Rabbi diyecek” (Buharî, IV, 197).

Yukarıda mezkûr ayetlerde geçen bazı kavramlar üzerinde müfessirlerin farklı ya da sinonim yorumlarını almanın faydalı olacağı kanaatiyle aşağıya almak istiyoruz.

3. Ru'yetullah'ı İfade Eden Ayetlerin İhtiva Ettikleri Bazı Kavramlar Üzerinde Müfessirlerin Yorumları

Âyetlerin içerdikleri bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar ayetlerin ifade etmek istedikleri manaları bütünlemekte ve bir hedefe yöneltmektedir. O hedefler ancak o kavramlarla ortaya çıkmaktadır. Bu kavramları, “ناضرة parlayan”, “ناظرة bakan”, “أدعا أحسنی” daha güzel karşılık”, “زيادة ve fazlası” söyleyebiliriz.

Hz. Ömer (ö.24/644), “Kıyamet günü Allah'ı dünya gözleriyle görmek isteyenler kıyamet suresini daha çok okusunlar (Tüsterî, 2001, I, 182). Ahirette ru'yetullah olmasaydı, Hz. Ömer (r.a.) gibi birisi şaka ile de olsa bu ifadeyi kullanmazdı.

Halk arasında “ölmeden ölmek”, “fena bulmak” “gerçek dirilmek” olarak yorumlanır. Allah'ın muhabbeti, sevgisi, aşkı, şevki kimi fena fillah mertebesine ulaştırırsa, diyeti Allah'ı kıyamet günü bizzat dünya gözüyle görmektir. Amellerin mükâfatı cennettir; tevhidin mükâfatı ise Cenab-ı Hakka bakmaktır, O'nu görmektir. Ebü'd-Derda (32/652), Allah'a kavuşmak için hazırlık yapın tavsiyesinde bulunuyor (Tüsterî, I, 182). Hem Hz. Ömer hem Ebü'd-Derda ve hem de Rabiâtü'l-Adeviyye (ö.135/752), “نظر إلي” kipini bakmak, Allah'ı görmek olarak tefsir etmişlerdir. Taberî (ö.310/923) de, “إلي ربها ناظرة” Rablerine bakacaklar (O'nu görecekler). Ayetini aynen bakmak ve dünya gözleriyle görmek şeklinde tefsir etmiştir (Taberî, 2001, XII, 156).

Râzî'ye (ö.606/1184) göre “إلي ربها ناظرة” ayetinin manası hak eden Müslüman kıyamet günü sadece Rabbine bakar, başka bir şeye bakmaz. Bu mef'ûlün (إلي ربها) amiline (ناظرة) takdiminden dolayıdır; böylece meydana gelen tahsis ve hasr ahiret hayatında ru'yetullahın gerçekleşeceğine delalet etmektedir (Râzî, 1998, 30,731).

Kurtubî (ö.671/1273) de şu önemli bilgilere yer vermiştir. “Allah'a bakacaklar” hakikati üzerinde bütün ulema icma' etmiştir. Tevile tabi tutulmadan ayetin manası, yüzleri parıl parıl Rablerine bakacaklar, olmalıdır (Kurtubî, 1964, 19, 107). demiştir.

Allah müminlerin kıyamet günü O'na dünya gözleriyle bakacaklarını, kâfirlerin bundan mahrum olacaklarını bildirmiştir. Malik b. Enes (ö.93/712), Allah'ın düşmanları Allah'ı görmekten mahcup ve mahrum olunca, dostlarına tecelli edecek ve onlar da engelsiz ve dünya gözleriyle Rablerini görecekler, demektedir. İmam Şafii (ö. 150/204), Allah bir kavmin, Zât'ını görmelerini engellediği zaman bu delalet ediyor ki, şüphesiz bir kavim de rıza ile O'nu görecekler (Kurtubî, XIX, 261).demektedir. Sosyal hayat içerisinde mükâfat ve ceza her zaman vardır ve olmalıdır da. Bu ikisinin olduğu yerde tefsir ilmine göre “mana'yı muhalif” vardır. İmam Şafii bu kurala göre yorum yapmıştır. Yüce Zat'ını seyretmekten birilerini mahrum ediyorsa, birilerine de bu büyük mükâfatı lütfedecek demektir. Mesela, “Cehennem ehliyle cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli, isteklerine erişenlerdir” (Haşr

59/20).Pekâlâ, cehennem ehlinin durumu nedir? Ona temas edilmemiş. Tefsir ilminde “İtnap” denilen sözü uzatma sanatından genellikle kaçınılır; burada da kaçınılma adına ve cehennemliklere ne olacağı manayı muhalifinden anlaşılınsın diye yazılmamıştır. Cennet ehli kurtuluşa erenlerse, o zaman manayı muhalifi, cehennem ehli de kurtulamayanlardır, yani ateş ehlidirler, demektir.

“Yüzler vardır ki, o gün ışı ışıl parılayacaktır. Rablerine bakacaklardır (O’nu göreceklerdir)” (Kıyame 75/22-23).

“Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O’nu görmekten) mahrum kalmışlardır” (Mutaffifin 83/15).

Müfessirlerin çoğu, Ehl-i Sünnet kalam âlimleri ve İmam Şafii, “ bu ayetlerin delaletiyle biz anlıyoruz ki, müminler ahirette Yüce Allah’ı görmekten mahrum edilmeyeceklerdir” (İbnü Kesir, 1999, III, 309).demektedir.

Ebu Hüreyre, Enes, Cerir, Suheyl, Bilal ve başka sahabiler (radyallahü anhüm ecmeîne) Peygamber’den (s.a.v.) “Şüphesiz müminler ahiret yurdunda, arasatta ve cennet bahçelerinde Allah’ı göreceklerdir” (İbnü Kesir, III, 309). buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

İkrime (ö.147/725), görme konusu ve bütün vücudun fonksiyonları Allah’ın tüm vücudda yarattığı nura ve o nura bağlı sınırlandırmalarla alakalıdır. İnsan bu dünyada neyi ne kadar görecekse, Allah o nuru o sınırlarda yaratmaktadır. Kıyamet günü o nuru artırdığı zaman Allah’ı görür (Süyûtî, ty. VIII, 350); hele bu ru’yetullahı Allah irade etmiş ise(ki öyledir), olmayacak diye bir şey yoktur.

Ebussuud (ö.996/1574) dilbilgisini konuşurarak şu sonuca varmıştır: kıyamet suresi 23. Ayetteki “ ناظرة “ kelimesi, “إلي “ harfi ceri ile kullanıldığında bizzat yüze bakmak manasındadır. Bu yerinde bir isnattır; çünkü bu kelime “ إنتظار “ = beklemek “ manasında alınırsa yüze isnadı caiz değildir. Bunun içindir ki müminler kıyamet günü bizzat dünya gözleriyle Allah’ı göreceklerdir (Ebussuud, ty. IX, 67). Şayet Ebussuud’un dediği gibi olmazsa, o zaman Peygamber’in (s.a.v.) sahih hadislerindeki kıyas hâşâ yanlış bir kıyas olmuş olurdu. Ayrıca dünyada bir şeyi ya da birisini ümitle beklemenin oldukça zor olduğunu söylememiz gerekir; bu durum ahirette çok daha zor olur, çünkü ahiret artık bir şeyi meşakkatle bekleme yeri değildir, çünkü ahiret sadece ücret alma yeridir, bunun dışında herhangi bir düşünce ve yoruma mahal yoktur. Peygamber’in (s.a.v.) “ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi de göreceksiniz” hadisindeki kıyastan muradı, ayan beyan, engelsiz apaçık bir şekilde görmeyi görmekle teşbih etmesidir; hâşâ Allah’a bir teşbih olsun diye Allah’ı görmeyi, güneş ve ayı görmeye tebih değildir. Veyahut şu müşahede âleminde bir cihette, yönde görüleni görülene teşbih değildir. Allah kıyamet günü gözlerdeki basireti artıracaktır, yani dünyaya ait görme engellerini kaldıracaktır (İatanbulî, ty. III, 79; Hanefi, s.195). Bütün bunlara rağmen Allah Teâlâ’nın ahirette nasıl görüleceği

bilinemez, akılla idrak edilemez (Kılavuz, 2016, 351). Allah kullarına nimet ve lütuf olarak Zât'ı akdesini göstermek istiyorsa, O, gereğini yapar ve gösterir. Çünkü her şeyin sahibi Odur.

Nazar, bir şeyi görmek ve kavramak için basar ve basiretin değişimidir. Yüze bakmaktan (Nazaru'l-vücu) murad, gözlerin bakmasıdır. Buna “ ذكر المحال إرادة الحال “ zikru'l-mahal, iradetü'l-hal “ denir ki, tefsir ilminde önemli bir kuraldır (İstambulî, 10,250). Yüzü zikredilir ama yüzde bulunan gözler kasd edilir. Çünkü yüzde bulunan beş duyudan sadece gözler görmeye elverişlidir. Mesela nehir denilince belli ölçülerdeki bir yataktan akan suyu kast ederiz. Hâlbuki nehir akan su değil, suyun aktığı yataktır. Zikru'l-mahal iradetü'l-hal kuralınca mahalli zikrettiğimizde hal denilen akan suyu kast ederiz. Kur'an'da, “ O dağlar bulutlar gibi döner” (Neml 27/88). buyrulmuştur. Dağlardan maksat dünyadır; bulutlara hareket veren rüzgârdır; rüzgâr dört yönden de eser, fakat rüzgârın ana siklonu batıdan doğuyadır. Yani dünya batıdan doğuya doğru dönmekte, bize ise batıya batıyor görünmektedir.

Şevkânî (ö.1250/1828), “ نظر إلي “ terkibi, umum ehl-i ilmin ittifak ve icmasıyla kulun Halıkına ve bütün işlerin sahibine bakmasıdır (Şevkânî, 1992, V, 407). demektedir. Bu da kıyamet günü gerçekleşecektir. Tantavî (ö.1431/2010) de bu fikri benimsemiştir (Tantavî, 1419-1420/1997-1998, I,137).

Seyyid Kutup (ö.1385/1963), “ ناظرة “ kelimesini, her halde Allah kulları için en uygun ve münasip olanı daha iyi bilir, şeklinde tefsir etmeyi daha uygun bulmakla beraber, şöyle de bir yorum getirmiştir: kâfirlerin Allah'ı görmekten mahrum olmaları bütün azapların fevkinde bir azap, mahrumiyetlerin fevkinde bir mahrumiyettir; müminlerin Allah'ı görmesi ise, artık üstünde nimet olmayan bir nimettir (Seyyid Kutup, 1990, VI, 3779, 3858).

İbnü Âşûr (ö.1393/1973) kıyamet günü müminlerin Allah'a bakması ve O'nu görmeleri çok özel bir durumdur; o durum sadece Allah'a aittir ve O'nun kudretiyle gerçekleşecektir. Allah bu büyük hakikati bir nimet olarak müminlere verecektir (İbnü Aşûr, 1984, XXIX,353).demektedir. Yunus suresi, 26. Ayette geçen “ الحسني “ kelimesi “ أل “ ile marife olduğundan dolayı bütün cennet ve nimetlerini kapsıyor; “ زيادة “ kelimesi ise takdir-i İlahinin yüce ünvanına racidir, bunun en yüksek örneği ahirette Allah'ı görmektir (İbnü Aşûr, II, 146; Taberî, XII, 155). diyen İbn Âşûr, bu yüksek görüşüyle kıyamet günü gerçekleşecek olan ru'yetullahı tamamen öne çıkarmıştır.

Bu önemli izahlardan sonra kelimeler ulemâsının mezkûr ayet ve hadislerin ışığında söyledikleri onlara ait olan görüşlerini de aşağıya almak istiyoruz.

4. Ehl-İ Sünnet'in Ru'yetullah İle İlgili Kelamî Görüşleri

Her konuda olduğu gibi ru'yetullah konusunda da bigâne kalınmayarak herkes fikrini açıklamış, görüşünü ortaya koymuştur. Sahabiler, tabiinler, bütün müctehit İmamlar, Ehl-i hadis ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate mensub Ehl-i kelam taifeleri (Bâhû, 2012, s.295; Hanefî, s.189; Taftazanî, s.126). ahiret

yurdunda mü'minlerin Allah Teâlâ'yı görmelerinin aklen caiz, naklen de vacib olduğunu kabul etmiştir. Ehl-i hakın bu konudaki kati delili Musa'nın (a.s.), Allah Teâlâ'dan O'nu görmesini istemesidir. Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: “ Rabbim, bana görün ki seni göreyim!” (Â'raf 7/143). Hâlbuki Musa (a.s.) Allah'ı hakkıyla biliyor, O'nu yaratıklara benzemekten, bir yönde veya bir şeyin hizasında bulunmuş olmaktan tenzih ediyordu. Bununla beraber o, Allah'ın görülebileceğine inanmış ve kendisine görünmesini talep etmişti. Hz. Musa (a.s.) Allah'ın sıfatlarını en iyi bilen peygamberlerden biri olarak istediği şeyin mahiyetini bilmemesi mümkün değildir (Sâbûnî, 1998, s.92). Bu aynı zamanda onun için Rabbini bilmemesi demektir; Rabbini bilmeyenin O'nun risaletine konu, vahyine karşı emin birisi olması ihtimal dâhilinde değildir (Mâtürîdî,1979,78). Taftazanî (ö.792/1271) ise, “şayet Hz.Musa'nın (a.s.) bu talebi mümkün olmasaydı, Allah hakkında caiz olanı ve caiz olmayanı bilmemeyi talep veya sefeh, abesiyet ve muhalî talep olurdu ki, bunlar peygamberler hakkında caiz değildir” (Taftazanî, 1981, s.127).demektedir. Onun bu isteği ve Allah'ın dağa tecelli etmesi ru'yetullahın mümkün ve caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü dağın yerinde durması, aklen mümkün olan bir şeydir. O halde öte yandan bir şeyi görmenin hakiki illeti vücuttur; yani bir şey varlıkta ise, varlıkta vücut bulmuşsa, o şey görülebilir demektir; vücut ise Sani ve yarattığı varlıklar arasında müşterektir; bu yüzden ahirette Allah'ın görülmesi sahihtir (Lekânî, 1949, s.171). Sünnî kelimcilerin çoğunluğu bu delile “Vücut”delili demektedirler (Kılavuz, s.353). Bu konuda madum hakkında aynı şeyleri söyleyemiyoruz (Bağdâdî, 1928, s.97). Ancak ru'yetullah daha önce de zikrettiğimiz gibi var olan görülür kuralına dâhildir ve aynı zamanda bu konuda bir kültür oluşmuştur” (Şâtibî, 1992, I, 843).

Âyetteki tecelli, Allah'ın dağda hayat, ilim ve rü'yet (kendisinin görülmesini) yaratmasından ibarettir. Tecellinin bu manasını Mâtürîdî (ö.333/944) ifade etmiştir. Bu da Allah'ın görülmesinin mümkün olduğunu gösterir (Nesefî, 2004, I, 516). Allah'ın ne sevabı ne de ikabı bulunan camit bir dağa tecelli etmesi caiz olduğuna göre, keramet yurdu olan cennette Resulüne ve dostlarına en büyük nimeti olan tecellisinden onları niçin mahrum etsin!? Hz. Musa (a.s.) ile konuştuğu ve konuştuğunu vasıtasız duyurması caiz olduğuna göre, ru'yetullah ondan evla bir cevaz değil midir!? Bundan dolayıdır ki, ru'yetullahı inkâr etmek ancak Allah'ın kelamını inkâr etmekle tamam olur (Hanefî, s.192). Allah'ın ezeli ve ebedî kemal sıfatlarından olan kelamını inkar mümkün olmadığına göre, ru'yetullah da caizdir. Ahirette Allah'ı nitelik (keyf) ve nicelik (kem) olmaksızın göreceğiz. Bu, görme ve işitmenin bütün varlığa, hatta zat ve sıfatlara taallukunu caiz gören mezhebe göredir. Görmek ve işitmek neye taalluk ederse o, şey görülür ve işitilir, denilmektedir. Ancak harf ve savt olmayan işitme(kelam-ı nefsi gibi) harikulade bir yolla mümkündür (Taftazanî, 1981, II, 104).

Ebu Hanife (ö.150/767), “Allah'ın ahirette ayan beyan, keyfiyetsiz, kemmiyetsiz, cihetsiz, mesafe tesbiti (Allah'la kul arasında uzaklık-yakınlık) olmaksızın, teşbihsiz, ittisal ve infisal vasıflarından uzak, vücûdiyecilerin tam tersine hulul ve ittihat olmaksızın görüleceğini ve bu

görülmenin dünya gözüyle olacağını ve Rabbini gören bir müminin artık başka bir şeye dönüp bakmayacağını” (Kârî, 1901, ss.74-75).söylemektedir. Devamla,”Müminlerin Rablerini görmeleri ve hiçbir şeye iltifat etmeksizin bakmalarına karşın, kâfirler Rablerini görmekten veya Rablerinin rahmet ve kerametinden mahrum olacaklardır (Kârî, s.75). O’nu asla göremeyeceklerdir (Mutaffifin 83/15).Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, onlarca sahabenin ittifak ve icmasıyla, müminlerin cennette oldukları halde gözleri ile Allah’ı görecekleri sabit olmuştur” (Kârî, s.75).demektedir.

Yukarıda da zikrettiğimiz bazı hulul ve ittihatçı vücüdiyeciler, Allah’ın ahirette görülmesini daha farklı anlamışlardır. Şöyleki, Allah’ın cisimlere hulul ederek müminlerle musafaha ve mülamese (dokunma ve temas) yaparak görülmesinin caiz olduğunu; bazılarına göre ise, herkes ameline göre Allah’ı göreceğini, ameli çoksa Allah’ı daha berrak, ameli az ise bulanık göreceğini İddia etmişlerdir (Eş’arî, 2005, I, 171) ki yanlışlığı açıktır.

İmam Ebu Hanife’ye (r.h.) göre yukarıda zikrettiğimiz fiziksel vasıflardan uzak olarak müminlerin Allah’ı görmeleri tam bir inkişafı tahakkuk edecektir. Hadiste de yer aldığı gibi ayı dolunay halinde iken görmek nasıl engelsiz mümkün oluyorsa, Allah’ı görmek ondan binlerce kez daha berrak, daha tam, daha mükemmel ve daha lezzetlidir. Dolunay halindeki aya devamlı bakmak belki mümkün değildir, göz kamaşabilir, fakat ru’yetullahta böyle bir şey söz konusu değildir (Kârî, s.75).

Hakka’l-yakine geçebilmek için ayne’l-yakin mertebesine yükselmek gerekmektedir; çünkü ayne’l-yakin ilme’l-yakinden daha üst bir mertebedir; çünkü ilme’l-yakin derecesindeki her şey kuvvet ve zayıflık bakımından farklıdır. Bundan dolayıdır ki, Peygamber (s.a.v.), “Haber görmek gibi değildir” (Zeynülabidin, 1988, II, 224; el-Mâlikî, 1988, I, 103). buyurmuştur. Hz. İbrahim’in (a.s.) kavli, “ Fakat kalbim mutmain olsun diye...” (Bakara 2/260). Hz. Musa’nın (a.s.), “ Rabbim, bana görün ki seni göreyim” (Â’raf 7/143). demesi, bir şeyi görmenin önemini, yüce Allah’ı görmenin caiz olduğunu ve ahirette bu görmenin tam bir inkişafı, ayan beyan olacağını kanıtlar. Velhasıl ru’yetullah, beş duyuya mukabil olmaksızın harikulade bir şekilde olacaktır. Çünkü dünya hayatında bize ölçümle her şey beş duyumuzun mukabilinde gerçekleşmektedir; bir şeyi görmemiz beş duyumuzun sıhhatine, zamana, yöne ve mesafeye bağlıdır; ancak kıyamet günü mezkûr izahlara göre bunların hiç birisi olmadan görmek gerçekleşecektir. Fizyolojik şartlara bağlı olmayacaktır (Adududdin el-îcî, 1997, III, 168, 196). Buna en bariz misal Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şu hadisidir: “ Saflarınızı tamamlayınız; çünkü ben sizi arkamdan da görüyorum” (Buharî, 2000, VIII, 131; Müslim, ty. I. 324). Peygamber efendimiz arka yöne dönmeden de orada olup biteni, rükudaki, secdedeki eksiklikleri görmekteydi. Bu, her şeyde tecelli eden esma-i husnanın Resûlullah’ta (s.a.v.) daha çok öne çıkmasından ileri gelmektedir. Kıyamet günü aynı durum bütün mü’minlerde gerçekleşecek ve her insan yönünüz, cihetsiz Allah’ı görecekler.

Hz. Musa (a.s.) Allah’ı görmek istediği zaman Allah ona, “Beni asla göremezsin” (Â’raf 7/143). buyurmuş; bazıları bu ifadede Allah’ı görmenin imkânsız olduğu kanaatine varmıştır. Gereğince olarak

da buradaki “لن” zaman bakımından nihayetsiz bir nefy gerektirir fikrini ileri sürmektedirler. Fakat bu düşünceleri doğru değildir, çünkü “لن” tekit (pekiştirme) manası taşır. Bunun delili de Yüce Allah'ın Hz. Meryem'den haber veren şu beyanıdır: “ Bugün hiçbir kimse ile konuşmayacağım” (Meryem 19/26). Cenab-ı Hak bu ayette geçen “لن” kelimesini “اليوم” kelimesiyle beraber irad buyurmuştur. Görüldüğü gibi “لن” ebediyeti değil bir günü ifade etmektedir. Ebediyet bile ifade etse, ahirete sarkan bir nefy değil, belki sadece dünya hayatı ile ilgili olur. Buna misal şu ayeti kerimedir: “ Onlar önceden yaptıkları kötülükler sebebiyle ölümü asla arzu etmezler” (Bakara 2/95).Bu ayette kâfirlerin, ölümü temenni etmeyecekleri “لن” edatı kullanılarak ifade edildikten) sonra Allah Teâlâ onların ahirette ölümü temenni edeceklerini şu beyanı ile haber vermiştir: “ Ey (cehennem bekçisi) Malik! Rabbin bizi öldürsün! Diye çağırırlar” (Zuhruf 43/77). Hz. Yusuf (a.s.) ile ilgili Allah'ın şu, “ Babam bana izin verinceye kadar buradan asla ayrılmam.” Beyanında da “لن” i babasının iznine bağladığı için ebediyet ifade etmemektedir. Bütün bunlarla sabit oldu ki “لن” edatı sonsuz olumsuzluk iktiza etmemektedir” (Hanefî, s.192; Matürîdî, s.84). Bu izahlardan, erinde gecinde ru'yetullahı engelleyecek hiçbir olumsuzluğun kalmayacağı, bütün engellerin ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır.

Mu'tezile ve tabilerinin ru'yetullahın caiz olmadığına dair delil getirdikleri ayetleri, Ehl-i Sünnet ve'l-Camaat ru'yetullahın mümkün olacağına dair müspet manada kullanmıştır. Buna delil Allah'ın şu beyanıdır: “ Gözler O'nu idrak edemez, O gözleri idrak eder” (En'am 6/103). Bu ayet Allah'ın azametinin kemaline delalet etmektedir; O, her şeyden büyüktür; büyüklüğü kemalinden dolayı ihata edilebilir manada idrak edilemez, çünkü idrak her şeyi kuşatmaktır, bu ise ru'yet üzerine zaid bir miktardır. Allah'ın varlık ve birliği sıfatları yoluyla biliniyor ama mahiyeti (künühü) ilmen ihata edilemiyor; bunun gibi, Allah görülebilir ama görmenin nasıl olacağı idrak edilemez. Bütün sahabenin ve İmamların bu ayet hakkında görüşleri budur (Hanefî, s.193). Bu konuda Matürîdî son derece makul bir yorum getirmiştir: “Mezkûr ayetin manası hakkında şayet Allah ahirette görülmeyecekse, idraki nefyetmenin bir hikmeti ve bir manası olmazdı (Matürîdî, s.77). İdrak ve ru'yet beraber bulunabildikleri gibi, ayrı ayrı da bulunabilirler (Hanefî, s.193),hal böyle olunca müminlerin idrakı ru'yetle olur (Eş'arî, 2005, I, 172). Bu ise gözlerdeki özel bir nazarla olmaktadır (Bâhû, s.296).Öyleyse umulur ki Allah bu ru'yeti mümin kullarından esirgemeyecektir.

Eşbilî (ö.543/895) “ l-k-y” kelimesinin de Allah'ı görmek manasında kullanıldığını söylemektedir. Buna delil olarak da Allah'ın şu beyanını göstermektedir:“Allah'ı gördüklerinde (O'na kavuştuklarında) müminlerin tahiyatları“selam”dır”(Ahzab 33/44).Çünkü Arablar birisini gördükleri takdirde “لقيت فلانا = falana rastladım, yani onu gördüm demektirler (Eşbilî, 1997, I, 18).

Eş'ariler ru'yetullahın hakikati konusunda Selefte muhalefet etmekle beraber, aslında hem Selef ve hem de Eş'ariler ru'yetullahın ahirette gerçekleşeceği konusunda ittifak etmişlerdir (Bakillânî, 1993, s.47; Cüveynî, 2003, s.177). Eş'arî (ö.324/ 935-936) “ahirette Allah'ı görmenin basarla, yani, dünya

gözleriyle olacağını açıklamıştır” (Eş’arî, 1994, s.38,45,47; 2000, s.38; 1988, s.237). İmam Mâlik (ö.179/795), “ahirette Allah’ın görüleceğini beyan etmiş, Kur’an’da bu hususta delil vardır” demiştir (Gölcük, 2016, s.83).(Gazalî’nin (ö.555/1111) “zahir ibaresi ru’yeti ilimle veya ona yakın bir şeyle tefsir etmesidir. Ru’yet sabittir, çünkü ilmin eş anlamlısı ve ilmi tamamlayan bir bölümdür” (Gazalî, 2003, s.48).demektedir. Sadece Gazali değil, Birçok insan da “ru’yetin ilimle bağlantılı olduğunu söylemiştir” (Bâhû, s.297). Mustafa Bâhû “ Akaidü’l-Eşaire” adlı kitabında, “ru’yeti gözle görmek değil de ilimle tefsir eden çok sayıda Eş’arî okuluna mensup insanın Mu’tezile ve aynı düşüncede olanlarla ne farkları olduğunu sorgulamaktadır” (Bâhû, s.297).Öte yandan Şehristânî (ö.546/1153) “Nihayetü’l-İkdam” adlı kitabında Ebu İshak’tan şunu nakletmiştir: “ Ru’yetin hükmü, ilmin hükmü gibidir; devamla, mana ilim gibidir veya ilmin cinsindedir” (Şehristânî, ty. 358). Bazı Eş’ariler de, rü’yet bir kuvvettir, Allah o kuvveti O’nu görsünler diye kullarında bir özellik olarak yaratmaktadır, ama bu gözle görmek değildir (Bâhû, s.297). demektedirler. Bâcûrî (ö.1277/1855) de aynı şeyi söylüyor ve bu kuvvette görülene mukabil olmak. Bir cihette olması, bir yer işgal etmesi ve başkaca şeylerin bulunması şart değildir (Bâcûrî, 2002, 164), diyor. Eş’ariye ekolünden Âmidî (ö.631/1233), “basar denilen gözlerin varlığından dolayı, ru’yet Allah’ın yarattığı ziyade keşif (açılma)dir.” demiş, Eş’arî ve Selef-i Salihinin rü’yet gözle görmektir, beyanlarına karşı rü’yet ancak keşfin ziyade olmasıdır fikrini savunmuştur” (Âmidî, 2004, s.149,151). Râzî (ö. 606/1184) rü’yeti kalple görmektir; onun mahalli ise konuşan nefsin cevheridir, bu ise akla daha yakın ve yatkındır” (Râzî, 1999, II, 55).demektedir. Burada “Razi’den kıyamet günü Allah’ı görmenin imkânsız olduğuna dair açık bir meyl vardır” (Râzî, 1991, s.442). Bundan dolayıdır ki el-Îcî (ö.756/1355) “el-Mevakif” adlı eserinin 305. sayfasında Râzî ‘den “ Şüphesiz rü’yet aklen sahihtir, fakat Allah görülmez” (Bâhû, s.301).ibaresini nakletmiştir.

Bu ümmetin Selefinin söylediği ve inandığı gibi, Eş’ariler de kendilerinden farklı düşünenlere karşı şöyle demektedirler: “Şüphesiz Allah bizim bilmediğimiz bir keyfiyetle görülecektir; Allah görüleceğine dair kendi nefsinden devamlı haber vermektedir, Resulullah (s.a.v.) da kıyamet günü Allah’ın gözlerle görüleceğine dair sürekli O’ndan haber vermektedir. Biz müminler ise bu rü’yeti tespit ve kabul ediyoruz. Ama bu görmenin keyfiyet ve vasıflarını Allah’tan başka kimse bilmez. Bu rü’yet konusuna aşırı derinlemesine dalmak ve araştırmak bize verilmiş kesin bir hak değildir, çünkü rü’yet Allah’ın bizden perdelediği bir ilimdir (Bâhû, s.302).

Eş’arilerin rü’yetin mahiyeti hakkındaki muhtelif ibarelerini ve görüşlerini sonuç olarak bir özet yaparsak şu farklılıkları görüyoruz: birincisi, onlardan bazıları ru’yeti ilimle yorumlamış, ikincisi, bazıları rü’yet Allah’ın ahirette mümin kullarına vereceği ve adına “Rü’yen” denilen bir şeydir; demiş, üçüncüsü, onlardan bazıları inkişafın ziyade olmasıdır, yani kalbî bir rü’yettir” (Bâhû, s.301). ifadesini kullanmışlardır. Ancak genel kanı, bilinmeyen bir keyfiyetle kıyamet günü Allah’ın dünya gözleriyle görüleceğidir.

Konumuz rü'yetullah olunca Ashab-ı kiramın Hz.Peygamber'in (s.a.v.) miraç hadisesinde Rabbini görüp görmediği konusundaki önemli beyanlarını görmezlikten gelemeyiz, bu önemli hususta ne söylediklerini öğrenmek istiyoruz. Çünkü sahabenin ne söyledikleri bütün Müslümanlar için itikaden hayati öneme sahiptir. İlk olarak Bâcûrî "Tuhfetü'l-Mürîd" adlı eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: ekser ulemanın yanında tercihe şayan olan görüş, şüphesiz Resulullah'ın (s.a.v.) gözleri ile Rabbini miraçta görmüş olmasıdır, hem de her iki gözü yerinde ve sağlıklı olduğu halde" (Bâcûrî, s.168). Buharî (ö.256/869-870), "İbnü Abbas'dan (r.a.) Allah'ın, "Sana gösterdiğimiz o görüntüleri, ancak insanları sınamak için meydana getirdik (İsra 20/60).Kavli hakkında rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: bu görüntüler Resulullah (s.a.v.) miraç gecesi Beyt-i Makdise götürülürken kendisine gösterilen baş gözleriyle gördüğü şeylerdir" (Buharî, IV, 250). Kitabına aldığı bu hadisle, Nesaî (ö.303/915), Hâkim (ö.405/1014), Tirmizî (279/892), Taberanî, Beyhakî, Bagavî (ö.515/1117) ve İbni Hibban (ö.345/965) da İbni Abbas'tan rivayet edilen aynı hadise dayanarak Peygamber (s.a.v.) Efendimizin miraç gecesi ona gösterilen her şeyi dünya gözleriyle gördüğünü kabul edenlerdendir. Tirmizî'de bulunan ve yine İbni Abbas'tan rivayet edilen farklı versiyonlarda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Rabbini dünya gözleriyle veya kalbiyle gördüğü ifadelerinin yanı sıra, kendisine sorulduğunda cevaben, "ben bir nur görüyordum" buyurmuşlardı (Tirmizî, 1981, V, 395-396). Tabi Cenab-ı Hak sadece miraç olayının en büyük hediyelerinden olan namazı emretmek için Resulullah'ı (s.a.v.) miraca davet etmemiştir. Sem'iyattan olan ahiret yurdunu, cenneti, cehennemi ve diğer sırları ona göstermek, insanın mahlûkat içindeki yüksek konumunu göstermek maksadıyla bütün insanlık adına Nebi'yi (s.a.v.) huzuruna davet etmiştir. Muhammed Ali es-Sabûnî İsra suresi, 60. Ayetin tefsirinde,"Yerde ve göklerde her türlü acaibi ona göstermiş ve o da ayan beyan dünya gözleriyle görmüştür (Sâbûnî, ty. II, 166).yorumunu yapmıştır. Ruhü'l-beyan sahibi de aynı yorumu yapmıştır (İstanbulî, III, 79).

"Ümmet, dünyada hiç kimsenin Rabbini dünya gözü ile görmediği konusunda ittifak etmiştir. İhtilaf sadece Hz. Muhammed'in Allah'ı görüp görmediği hakkındadır. Ancak bu sebeple sahabe birbirini inkâr etmediği gibi, görüşleri sebebiyle hiçbir sahabe diğerini bidat ve dalaletle nispet etmemişlerdir" (Râzî, XVII, 240). Hz. Aişe (r.a.) görme konusunu inkâr etmektedir. Mesruk'a şöyle demiştir: "Kim sana Hz. Muhammed Rabbini gördü derse yalan söylemiş olur" (Buharî, IX, 116). Ebu Zer, Resulullah'a (s.a.v.) "Rabbini gördün mü? diye sordum, o da bana " Gördüğüm şey bir nurdu" başka bir rivayette," Bir nur gördüm" cevabını vermiştir" (Müslim, I, 161).

Peygamber efendimizin miraçta Allah'ı görüp görmediği konusunda meydana gelen bir ihtilaf var. Ulemanın bu ihtilaftan hâsıl olan kanaati şudur: Hz. Musa (a.s.) şayet Allah'ı dünya hayatında gözüyle görmek caiz olmasaydı, Rabbim bana görün seni göreyim temennisinde bulunmazdı; çünkü Ülü'Azım bir peygamberin olmayacak bir şeyi istemesi caiz olmadı gibi ona da yakışmaz (Hanefi,

s.197). Taftazanî “ Bir şeyde ihtilafın meydana gelmesi, o şeyin mümkün olduğunun delilidir” diyerek kelimî bir özet ortaya koymuştur (Taftazanî, ty, 133-134).

Ehl-i Sünnet, Allah’ın dünyada görülmesi caizdir ama, sahip olduğumuz organlar bunun gerçekleşmesine müsait değildir; ancak ahirette Müslümanların Allah’ı görmeleri aklen de, nassan de sabit olmuştur ve Rablerini göreceklerdir yorumunu yapmıştır. Bu özette sonra şimdi de Mu’tezilenin ru’yetullah hakkındaki kelimî görüşlerini ele almak istiyoruz.

5. Mutezilenin Rü’yetullah İle İlgili Kelamî Görüşleri

Ru’yetullah konusunda herkes farklı düşünmektedir. Bu farklılıklar nasları yorumlayışları ve buna ek olarak aklî yaklaşımlarından doğmaktadır. Aklın yolu birdir, ama herkes her zaman o gerçeği aynı derecede yakalayamıyor. Bundan dolayıdır ki konumuzu ilgilendiren ru’yetullah hakkında da farklı düşünceler tabii olarak ortaya çıkmıştır.

İşte “Cehmiyye, Mûtezile, Hariciler, müteahhirin İmamiyesinin cumhuru ve bazı Mürcieler rü’yetin dünyada da, ahirette de olmayacağını kabul etmişlerdir (Bâhû, s.295). “Şiiler de ahirette Allah’ın görülmeyeceği inancındadırlar” (Gölcük, s.39). Bısr b. Ğıyas el-Merişi (ö. 216/833) de “Mutezile mensupları gibi Ru’yetullahı inkâr etmektedir (Gölcük, s.78).

Mûtezile, Allah’ı, dünya gözüyle ayan beyan görülemeyeceği konusunda icma etmiştir. Ancak kalp gözüyle görülüp görülemeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebü’l-Huzeyl el-Allaf (ö.235/849-50) ve Mûtezilenin ekseriyeti kalp gözüyle Allah’ın görülebileceğini, bunun Allah’ın varlık ve birliğinin kabul edileceği manasına geldiğini söylemektedirler. Hişam ve Abbad b. Süleyman ise, bunu da inkâr etmektedirler (Eş’arî, 2005, I, 131).

Mûtezile, Hariciler, Neccariye, Rafizilerden Zeydiyye, “şüphesizki Allah görülmesi caiz olmayandır, bilakis O’nun görülmesi imkânsızdır. Allah’ı hiçbir kimse ne dünyada ne de ahirette görecektir. Çünkü muhal, zamanların, asırların ve mekânların ihtilafıyla değişmeyecek, böylece Allah’ın görülmesi elbette caiz olmayacak ve ne dünyada ve ne de ahirette görülecek” (Nesefî, I, 508). İddiasında bulunmaktadırlar. Mutezile ve tabileri, bu konuda Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaate muhalefet etmiştir. İbnü Kesir (ö1373/1953), “Mutezile kitap ve sünnetin delalet ettiği ru’yetullah konusunda daha titiz davransalardı daha iyi olurdu” (İbnü Kesir, III, 309) demektedir.

Mu’tezile yirmi iki fırkaya ayrılmıştır, bunlardan Hâbitiyye ve Himâriyye Ğulat fırkalar cinsinden kabul edilmektedir; yirmi fırka ise, sırf Kaderiyye’den olup, hepsi de bid’atleri bakımından belli şeylerde birleşirler. Birleştikleri konulardan biri, Allah’ın gözlerle görülmesinin imkânsızlığı hakkındaki görüşleridir. “İddialarına göre Allah, ne kendini görür, ne başkası O’nuMaamafih onlar, O’nun Kendinden başka şeyleri görüp göremeyeceği hususunda ayrılığa düşmüşlerdir. Onlardan bir topluluk buna cevaz vermiş; diğer bir topluluk ise, buna karşı çıkmıştır” (Bağdâdî, 1994, s.112-113).

Rü'yetullahı inkâr edenler zannediyorlar ki, ahirette Allah'ın görüleceğini kabul etseler, rü'yetle ilgili söylenen söz, Allah hakkında müstehîl olan bir şeyin ispatını zorunlu hale getirecektir. Ehl-i Hak biliyor ki rü'yet asla böyle bir sonuca götürmez (Hanefî, I, 508). Ehl-i Hakkın Allah'ı dünyada görmek mümkünattandır, ahirette ise ayetlerle sabit olan bir gerçektir sözünde hiçbir sakınca yoktur; Mutezile ve tabileri bu görüş sonunda insanı Allah hakkında teşbihe götürür, diyerek karşı çıkmaktadırlar. Mu'tezle ve aynı düşüncede olanlar, rü'yetullahın caiz olmadığına dair Cenab-ı Hakkın, "Gözler O'nu göremez (En'am 6/103). Kavlini delil göstermektedirler. Her şeyi madde ile yorumlayanlar Allah'ın görülemeyeceğini fezadaki gök adalarının tanzimine ve aralarındaki bu'diyetin farklı olduğuna bağlamaktadırlar (Taberî, IX, 463). Onlara göre Allah, zatından rü'yetin nefyedilmesiyle övünmektedir. Hâlbuki Allah görülmesi caiz olandır, bunun aksi ile övündüğünü Allah'a isnad etmek bir eksiklik, eksiklik ise Allah hakkında caiz değildir (Nesefî, I, 508-509).

Mutezile, "إلي ربها ناظرة" = Rablerine bakacaklar" (Kıyame 75/23). Ayetini beklemekle yorumladıkları gibi, "للذين أحسنوا الحسنى وزيادة" = Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır" (Yunus 10/26). Ayetindeki "زيادة" kelimesini de rü'yetullah'a hamletmeyi caiz görmez. Mutezile ve aynı düşüncede olanlara göre bütün akli deliller Allah'ı görmenin mümteni (imkânsız) olduğuna delalet etmektedir. "زيادة" kelimesi kendisine ziyade yapılan cinsten olması vaciptir; rü'yet ise cennet nimetlerinden değildir ki orada mümkün ve gerekli olsun. "زيادة" kelimesi ayetlerde ve hadislerde Allah'ı görme manasına tefsir edilmiştir ki, bu o halde teşbihi gerektirir. Çünkü "نظر" kelimesi görülenin cihetine (yönüne) bakışları çevirmekten ibarettir; bu ise görülen şeyin cihette olduğunu iktiza eder; çünkü cihet özel bir uzvun ismidir; bu da teşbihi gerektirir; böylece sabit oldu ki "زيادة" lafzının görmeye hamledilmesi mümkün değildir, o zaman bu kelimeyi başka bir şeye hamletmek gerekir. Bu meyanda Cübbaî, "الحسنى" kelimesi hak edilmiş sevaptan ibarettir, "زيادة" kelimesi ise Allah'ın hak edilen bu sevabı artırması ve ziyade etmesidir (Râzî, XVII, 240; XXX, 730) demiştir.

Mutezile birçok konuda olduğu gibi rü'yetullah konusunda da teşbihi ileri sürerek tenzihte aşırıya kaçtığı için, ne dünya hayatında ne de ahirette Allah'ı görmeyi kabul eder.

SONUÇ

İnsan merak averdir; her şeyi merak eder, bilmek ister, özellikle görmek ister. Herhangi bir şey hakkındaki bir haberi duyarak, okuyarak öğreniriz, ancak her duyduğumuz haber yüzde yüz bizi ikna etmez. Fakat bir şeyi görürsek, yorumu, değerlendirmesi bize ait olduğundan bu görsel bizi daha çok ikna edecektir.

Bütün zamanlarda görsellik habere tercih edilmiştir. Başta görselliğin ne kadar önemli olduğunu Kur'an diliyle Peygamberlerden öğreniyoruz. Bu zevatın başında da Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Muhammed gelmektedir.

Makalemizin içinde özellikle ahirette açıkça ayan beyan Allah'ı göreceğimizi beyan eden ayet ve hadislere yeteri kadar atıfta bulunduk. Bütün bunlar rü'yetin caiz olduğunun delilleridir. Ondört asırdır Allah'ı göreceğimize dair toplumda çok yaygın bir kültür oluşmuştur; bütün Müslümanlar, bileniyle, bilmeyeniyle, avamıyla, havassıyla böyle yoğun bir arzuyu taşımaktadır. Mutezile gibi bazı kelam ekolleri kabul etmeselerde, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat rü'yeti cennet nimetlerinden ayırmamaktadır. Böylece Allah yüce zatını görmeyi inanan kullarına ihsan edecektir, inancını taşımaktayız.

İhtilaf, ihtilaf edilen şeyin cevazına delalet etmektedir. Dünyada gözlerimiz her ne kadar Allah'ı görmeye elverişli değilse de, bu konudaki ihtilaf, dünya hayatında iken dünya gözleriyle rü'yetin caiz olduğuna delalet etmektedir. Ahiret hayatında ise, başta Kur'an ve sünnet olmak üzere sahabe-i kiram, ulema-i İslam, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ahirette Allah'ı göreceğimiz konusunda açık mesajlar vermektedirler. Mutezile ve onlar gibi düşünenler akli her şeyin önüne geçirdiklerinden, birçok konuda Kur'an ve sünnete karşı olan yorumlarında isabet edememişlerdir. Amelde dört mezhebe tabi olan biz Müslümanlar, itikatta Mâtürîdî ve Ebü'l-Hasen el-Eş'ari'nin görüşlerine tabi bulunmaktayız. Makalemizde de Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın "Ahirette Allah'ı gözlerimizle göreceğimize dair olan görüş ve düşüncelerini kabul etmeyi tercih ediyoruz.

Bazı arkadaşlar bu konuda yeni çalışmalar yapmışlardır. Mesela, Yrd. Doç. Dr. Kılıç Aslan Mavil, "Bir Mutezile-Mâtürîdî tartışması: Ru'yetullah; Yrd.Doç.Dr.Selim Özarlan, Allah'ın görülebilmesi/Ru'yetullah sorunu ve Dirilişle ilişkisi; Dr. Ömer Pakiş'in Ru'yetullah ile ilişkilendirilen Âyetlerin Mu'tezilî okuma biçimi (Kâdı Abdülcebbar ve Zemahşeri örneği). Büyük bir emek sarf edilmiş, benim de yaptığım gibi, belki biraz daha süslü cümlelerle hazırlanmış, ancak hepsi de eski klasik mecrada dönüp durmuştur. Fakat takdire şayan olan bu ilmî çalışmaların kapısı açılmış ve inşallah da devamı gelecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Adudiddin el-Îcî, A. (1417/1997). *Kitabü'l-Mevakıf*, Beyrut.

Âmidî, E. (1424/2004). *Ğayetü'l-meram fi ilmi'l-kelam*. Beyrut.

Bâcûrî, B. (1423/2002). *Tuhfetü'l-mürîd şerhu cevhereti't-tevhid*. Kahire.

Bağdâdî, A. (1415/1994). *el-Fark Beyne'l-Firak*. Beyrut.

Bakıllanî, E. B. (1413/1993), *el-İnsaf*. Kahire.

Bâhû, M. (1433/2012), *Akaidü'l-Eşaire*. Kahire.

Buharî. (1422/2000), *Müsnedü Sahihi'l-Buharî*. Dimeşk.

Bûtî, M. R. (1406/1986). *Kübra'l-yakiniyyetü'l-kevnîyye vücudü'l-Halik ve vazîfetü'l-mahluk* (Trc. Mehmed Yolcu, Hüseyin Altınalan, *Yaratanın Varlığı, Yaratılanın görevi*) İstanbul.

Cüveynî. (1424/2003), *el-Akidetü'n-Nizamiyye*. Beyrut.

Ebu Davud. (ty). *Sünen-i Ebi Davud*. Beyrut.

Ebussuud, (ty). *İrşadü'l-akli's-selim ila mezaya'l-Kitabi'l-Kerim* (Tefsiru Ebussuud). Beyrut.

el-Mâlikî, M. (409/1988), *en-Nahbetü'l-Behiyye fi'l-Ehadisi'l-mekzûbe ala Hayri'l-Berîyye*. Beyrut.

Eşbîlî, M. (1419/1997), *el-Avasım mine'l-kavasım fı tahkiki mevakifi's-Sahabeti ba'de vefati'n-Nebîyy*. Suudi Arabistan.

Eş'arî, Ebü'l-Hasen. (1426/2005), *Makalatü'l-İslamiyyin ve ihtilafü'l-musallin*. Mektebetü'l-asriyye.

_____. (1414/1994). *el-İbane an usûliddiyane*. Beyrut.

_____. (1421/2000). *el-Lüma' fi'r red ala Ehli'z-Zeyağ ve'l-bida'*. Beyrut.

Eşkar. Ömer b. Süleyman b. Abdillah (1418/1998), *el-Cennetü ve'n-Nâru*. Ürdün.

Gazalî. (1423/2001), *el-İktisad fi'l-i'tikad*. Beyrut.

Gölcük, Ş. (1422/2000). *Kelam tarihi*. İstanbul.

Hanefî, İbn Ebi'l İzz. (1408/2002). *Şerhu'l-akideti't-Tahaviye*. Beyrut.

Hanzalî, E. A. (ty), *ez-Zühd ve'r-rekaik li İbni'l-Mübarek*. Beyrut.

Hâzin, A. (1317/1895). *Lübabü't-te'vil fı maani't-tenzil*. Beyrut.

İbnü Âşûr, M. (1403/1984), *et-Tahrir ve't-Tenvir*. Tunus.

İbnü Kesir. (1420/1999). *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azîm*. Daru't-Tayyibe.

İstanbûlî, İ. H. (ty), *Ruhu'l-beyan*. Beyrut.

Kârî, el-Hanefi. (1323/1901). *Şerhu'l-kitabi'l-fikhi'l-ekber*. Mısır.

Kılavuz, A. S. (1438/2016). Ana hatlarıyla İslam akaidi ve kelam'a giriş. İstanbul.

Kurtubî, (1384/1964). *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, (Tefsiru'l-Kurtubi). Kahire.

Lekanî, A. (1369/1949). *Şerhu ithafi'l-mürîd bi cevhereti't-tevhid*. Mısır.

Mâtürîdî. (1401/1979). *Kitabü't-tevhid*. İstanbul.

Müslim, M. (ty). *Müsnedü Sahih-i Müslim*. Beyrut.

- Nesefî**, E. M. (1426/2004). *Tebsiratü'l-edille fî usûliddin*. Ankara.
- Râzî**. (1420/1999). *Mefatihü'l-ğayb (Tefsiru'l-Kebir)*. Beyrut.
- _____.(1420/1999), *el-Metalibü'l-âliye mine'l-ilmî'l-Îlâhî*. Beyrut.
- _____. (1411/1990) ,*el-Muhassal fî ilmi'l-kelam*. Kahire.
- Sâbûnî**, M. A. (ty), *Safvetü't-Tefasir*. Mekke.
- Sâbûnî**, N. (1420/1998). *el-Bidaye fî usûliddin* (Trc. Bekir Topaloğlu). Ankara.
- Seyyid Kutup**. (1412/1990). *Fî Zıllali'l-Kur'an*. Kahire.
- Suyûtî**. (ty), *ed-Dürrü'l-mensur*. Beyrut.
- Şehristânî**, A. (ty), *Nihayetü'l- ikdem fî ilmi'l-kelam*. Kahire.
- Şemsüddin**, Ebü'l-Avn. (1402/1980). *Levamiü'l-envar el-behiyye*. Dimeşk.
- Şevkânî**, M. (1414/1992). *Fethu'l-Kadir*. Beyrut.
- Taberî**, Ebu Câfer. (1422/2001). *Tefsiru't-Taberî (Câmiu'l-beyan an te'vili ayi'l-Kur'an)*. Dâru'l-Hicr.
- Taftazanî**, S. (ty), *Şerhu'l-akaidi'n-Nesefiyye*. İstanbul.
- _____. (1403/1981), *Şerhu'l-makasid fî ilmi'l-kelam*, Pakistan.
- Tantavî**, M. S. (1419-1420/1997-1998). *Tefsiru'l-Vasîd li'l-Kur'an'il-Kerim*. Mısır.
- Tirmizî**. (1395/1975). *Sünenü't-Tirmizî*. Mısır.
- Tüsterî**. (1423/2001). *Tefsiru't-Tüsterî*. Beyrut.
- Zeynülabidin**, Z. M. (1408/1988). *et-Teysir bi şerhi'l-câmi's-sağîr*. Riyad.